

Yttrande med anledning av förslaget till *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1*

Svenska Akademien har beretts tillfälle att yttra sig över rubricerade förslag och vill framföra det som här följer. Själva remissvaret inskränker sig till endast några övergripande kommentarer. I bilaga lämnas fylligare exemplifiering, och argumentationen utförs där också mera i detalj.

Det som Svenska Akademien anser vara sin primära uppgift i sammanhanget är att lämna synpunkter på den språkliga utformningen. Detta verkställs huvudsakligen i bilagan. Därvid finns det skäl att göra skillnad mellan onöjaktigheter som hänför sig till den rent språkliga (grammatiska) strukturen och sådana som snarare kan iakttas i den stilistiska utformningen. Misslyckade val som faller under den förstnämnda kategorin bör – om anmärkningarna befinns giltiga – korrigeras utan vidare diskussion. Stilfrågor kan möjligen uppfattas som en smaksak och kan därför ge upphov till delade meningar. Detta ligger i sakens natur, särskilt som »ett levande gudstjänstliv» anses kräva »ett varierat språk med olika stilnivå» (*Kommentarer Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1*, s. 25), något som öppnar för olika tolkningar. Icke desto mindre finns det ett stort mått av konsensus beträffande språklig stil inom språksamhället. Stilmedvetande kan hävdas vara en del av den språkliga kompetensen.

Det är kanske inte Svenska Akademiens sak att komma med påpekanden om det teologiska innehållet, men stundom kan språkfrågorna ha teologiska implikationer. Exempelvis ger förslaget till kyrkohandbok frihet att välja mellan två versioner av Välsignelsen, den traditionella och en nyare variant. Det som skiljer mest är verbformerna. Den äldre versionen innehåller optativformer (*välsigne* etc.), medan den yngre genomför presens indikativ (*välsignar*). Dessa verbformer står inte i paritet med varandra, och detta är ingen stilfråga. Optativen uttrycker en förhoppning, med presens görs ett konstaterande.

Akademien noterar att den äldre versionen av Välsignelsen överensstämmer bättre med grundtextens andemening (4 Mos. 6:24–26). Den nyare versionen lämnar alltså ett annat budskap och kan med andra ord redan på rent språkliga grunder anses vara underlägsen. Den äldre är mera korrekt, och det finns inget utrymme för någon förhandling på den punkten. Härtill kan man foga invändningen att den naturliga tolkningen av respektive version eventuellt avspeglar något olika gudsuppfattningar. Med optativformulering uttrycks en förhoppning om att Herren skall välsigna församlingen (men avgörandet ligger utanför den talandes makt), i alternativet är välsignandet ett faktum. Även den präst som läser Välsignelsen får sin roll modifierad, och ytterst påverkas relationen mellan Herren, prästen och församlingen. Detta förefaller vara en teologiskt icke trivial fråga.

Det viktigaste skälet till att optativformer diskvalificeras i det nya förslaget tycks emellertid inte vara teologiskt utan verkar bestå i att dessa verbformer inte anses vara »inkluderande» nog. Förslaget genomsyras nämligen av en strävan mot ett »inkluderande» gudstjänstspråk (*Kommentarer* kapitel 2). Resonemanget har ett vällovligt syfte, men beteckningen »inkluderande» får aldrig någon tillfredsställande definition, och det är därför svårt att bedöma i vilken utsträckning förslagets lösningar medför någon förbättring på punkter där tidigare alternativ anses brista. Det är rentav omöjligt att bilda sig en rättvisande uppfattning om det berättigade i att språkligt fullödigare formuleringar utdöms som otillräckligt »inkluderande». Denna fråga utreds närmare i bilagan.

Klart är att verbens gamla optativformer enligt förslaget uppfattas som exkluderande och att de därför har strukits. Men dessa former uttrycker faktiskt en optativ betydelse – i enlighet med grundtexten – vilket inte är fallet i den föreslagna formuleringen (med presens indikativ). Den optativ som manifesteras i form av en särskild böjningsändelse (och som därför kanske av vissa uppfattas som svårforcerad) är inte enda möjligheten i svenskan att signalera optativ betydelse, utan man kan också använda konstruktioner med modala hjälpverb (t.ex. *må*). En lösning skulle således kunna uppnås genom en omformulering.

I förslaget förekommer åtskilliga användningar av vanliga svenska ord som tänjer gränserna för deras normala bruk på ett sätt som äventyrar förståelsen av budskapet (exempel i bilagan). Vare sig detta beror på missuppfattning av ordens verkliga funktion och betydelse eller på en strävan att förnya språket, uppstår svävningar på betydelseplanet som inte tillför något värde.

Den senaste bibelöversättningens version av Herrens bön anbefalls på s. 80, 106, 157, 175 och 192 i förslaget. Prästen ges dock en generell möjlighet att välja den äldre versionen »utifrån pastorala behov i församlingen» (s. 16). Detta ger Svenska Akademien anledning till att i bilagan återkomma till Herrens bön.

Slutsats

Svenska Akademien anser att *Förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1* ger ett ofärdigt intryck och att det därför bland annat bör underkastas en mycket grundlig språklig/stilistisk genomgång av kompetenta språkgranskare.

Beslut att avlåta denna skrivelse har fattats av Svenska Akademien in pleno efter beredning i dess språkkommitté.

På Svenska Akademiens vägnar

Tomas Riad
Svenska Akademiens tillförordnade ständige sekreterare

Bilaga

Synpunkter på förslaget till *Kyrkohandbok för Svenska Kyrkan del 1*

Denna bilaga till Svenska Akademiens remissvar begränsas till några synpunkter på förslagsförfattarnas syn på gudstjänstspråket och dess framför allt stilistiska och syntaktiska förverkligande i förslagstexten.

Allmänt om gudstjänstspråket/uppdraget

Av *Kommentarer Förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1* (s. 19ff.) framgår att 2006 års kyrkohandboksgrupp problematiserade betydelsen av ett »inkluderande» (stundom »inklusive») språk. Där konstateras att remissvaren 2000 uttrycker »en tydlig önskan att vidga frågan om det inkluderande språket från att avse det verbala språket till att gälla gudstjänstens många uttryck, och språk i en vidare bemärkelse.» Det ges dock ingen klar definition av termen »inkluderande» språk. *Kommentarer* redovisar i stället ett antal strategier som sägs känneteckna detta språk.

Den första strategin handlar om ett språk som är *evangeliskt befriande*. Det handlar om ett gudstjänstspråk som bryter mönster som osynliggör och förminskar människor och i stället inbjuder till förändring också ur ett könsperspektiv. Den andra strategin är *könsneutraliserande* och innebär att könsbestämda ord och uttryck om människa och Gud kan ersättas med könsneutrala uttryck. Denna strategi behöver dock vägas mot andra avvägningar så att inte bärande kristna föreställningar om exempelvis trinitetsläran och kristologin förändras. [- - -] Den tredje strategin är *könskompletterande* och innebär att både traditionella maskulina och feminina benämningar förekommer. Här behövs samtidigt en medvetenhet om risken att stereotypa föreställningar om kön befästs.

Det långa och bitvis svårbegripliga avsnittet om det inkluderande språkets olika strategier ersätter inte en klar definition av begreppet. Det saknas vidare en tydlig beskrivning av hur det inkluderande språket kommer till uttryck i gudstjänstspråket.

Förslaget framhåller att ett levande gudstjänstliv kräver »ett varierat språk med olika stilnivå» (*Kommentarer*, s. 25).

I en gudstjänst finns stegringar, höjdpunkter och vilopunkter. Gudstjänstens språk har en viss rytm med en växling mellan starkare och svagare betonade stavelser, ord och fraser. Gudstjänstens språk ska vara enkelt utan att vara torftigt. Det behöver ha rikare nyanser än talspråket. Gudstjänstens språk behöver tydligt uttrycka en tanke och förmedla ett existentiellt tilltal. Orden uttrycker mysteriet och befinner sig därför på gränsen för språkets möjligheter.

Det är oklart huruvida förslagsförfattarna anser att det föreligger en korrelation mellan »stegringar, höjdpunkter och vilopunkter» i gudstjänstens olika moment och de däri ingående textavsnittens prosodiska strukturer. Förslaget ställer höga krav på gudstjänstspråket: det skall vara »enkelt utan att vara torftigt» och samtidigt mer nyanserat än talspråket. Inga anvisningar ges hur gudstjänstspråket kan få att förmedla »ett existentiellt tilltal». Det kvarstår sålunda som ovisst huruvida förslagsställarna uppnått de formulerade målen.

Motiveringen för det inkluderande språk som anbefalls i Kyrkohandbokens kommentardel är bl.a. det förhållandet att söndagsskolan under 1950- och 1960-talet upplevde en nedgång och att barnens »återkomst» till kyrkan har sin grund i att familjer med föräldrar och barn tillsammans går i kyrkan. Detta är en religionssociologisk förändring som självfallet måste få

konsekvenser. Det framstår emellertid som ett doktrinärt svaghetstecken att man på s. 21 söker stöd i FN:s Barnkonvention och inte i Matteusevangeliets artonde och nittonde kapitel.

Stil

Kommentarer framhåller att alternativa böner och andra texter har olika stilistisk karaktär och olika språknivå. Inom en och samma bön måste stilen vara enhetlig (s. 26). Det är rimligt att man skall kunna anpassa språket efter situationen, men variationen leder till stilväxlingar som säkert kan vara olika lätta att smälta för olika läsare. Med detta förbehåll vill Akademien framhålla följande.

S. 76. Ålderdomlig form

Endast en gång i hela förslaget förekommer det mycket ålderdomliga *beder* (däremot är förstås *ber* ytterst vanligt).

P/L: Vi arma syndare **beder** dig att du leder och bevarar din heliga kristna kyrka, ...

Däremot tycks infinitiven *be* vara konsekvent genomförd. I fraser som *be om förlåtelse* faller detta sig helt naturligt, men när verbet står absolut, utan komplement, får det mer karaktären av teknisk term. T.ex. »Låt oss be» (s. 126) kan då låta en aning platt jämfört med »Låt oss bedja».

Om man i sammanhanget drar in behandlingen av *ta/tag* kan det konstateras en viss variation i tillämpningen. Mot *tag* på s. 81 och flera andra ställen står *ta* på exempelvis s. 134. När det i nattvardsbönerna genomgående står »Tag och ät», är det nästan omöjligt att använda kortformen. *Ta och ät* leder tankarna helt fel – det skulle bara fattas att *nu* följde. Säkert har dessa tankegångar föresvävat de ansvariga. Men »Låt oss be» ligger inte stilistiskt särskilt långt ifrån *Ta och ät*.

S. 78. Stil, konstruktion

Användningen av konstruktionen *hålla fast vid* känns stilistiskt diskutabel i följande utsnitt.

P/L: Gör oss fria från feighet och lögn.
Håll fast vid oss när vi sviker
eller blir svikna.

Normalt sett anges med denna konstruktion den svagares perspektiv, inte (som här) den starkares (Herrens). Nu för tiden är den vanligaste användningen av konstruktionen dessutom den bildliga, som betyder 'framhärda' och liknande. Därför kanske hellre: *Stöd oss* eller *håll oss i din hand*, eller något med samma innebörd.

S. 88–89. Stilväxling

De fyra Sanctus-varianterna exemplifierar den växling mellan olika stilar som förslaget säger sig vilja eftersträva. Den första varianten är traditionell och förankrad i bland annat flera välkända psalmer:

Helig, helig, helig, Herre Gud Sebaot.
Himlarna och jorden är fulla av din härlighet.
Hosianna i höjden (, hosianna i höjden).
Välsignad vare han som kommer, i Herrens namn.

Hosianna i höjden (, hosianna i höjden).

Bortsett från den förbryllande kommateringen på fjärde raden är detta en väletablerad textlydelse. Den fjärde varianten däremot anknuter till en rimmad och såväl metriskt som syntaktiskt otillfredsställande rappartradition.

Du är helig, du är hel. Du är alltid mycket mer
än vi nånsin kan förstå, du är nära ändå.
Välsignad är du, som kommer hit just nu,
välsignande vår jord, blir till bröd på vårt bord.

Den andra strofen bryter emellertid mot föreskriften att stilen skall vara enhetlig inom ett och samma textstycke (*Kommentarer* s. 26), här rimligen hela Sanctus-versionen 4:

Du är helig, du är helhet, du är närhet,
Hela kosmos lovar dig!
Hosianna, hosianna, hosianna,
Hosianna, vår Gud.

Syntax

S. 42, sista repliken under inledningsord 16 (även under Bön om förlåtelse 5).

Låt mig åter glädjas över att du **räddar**,
håll mig uppe och hjälp mig att villigt följa dig.

Den objektslösa användningen av verbet *rädda* är avvikande. *Räddar* kräver normalt objekt.

S. 43. Formulering

I Bön om förlåtelse 1 förekommer en koordination *se och bryta med mina synder*:

Därför ber jag om hjälp att **se och bryta med mina synder**.
Förlåt mig för Jesu Kristi skull.

Koordinationen ger ett intryck av att vara något oren. Sekvensen skall betyda 'se mina synder och bryta med mina synder' och skulle därmed kunna formuleras *se mina synder och bryta med dem*. Dock är användningen av *bryta* otypisk. Man bryter med *sitt tidigare liv*, med *sin släkt* eller *sitt syndiga leverne* men knappast med *sina synder*, *sina tankar* eller *sina handlingar*. (Se vidare nästa kommentar.)

S. 45. Ordval, konstruktion.

I Bön om förlåtelse 8 förkommer uttrycket »brutit emot dig»:

Jag fattig syndig människa
bekänner inför dig, helige och rättfärdige Gud,
att jag, som är född med synd,
på många sätt har **brutit emot dig**.

Här används verbet *bryta* på ett okonventionellt sätt. Den avsedda innebörden torde vara att den talande säger sig ha brutit mot Guds bud och lagar eller syndat (mot Gud). Verbet *bryta* kan bland många andra här ovidkommande funktioner betyda 'handla i direkt motsättning till något'. En prototypisk användning härvidlag finner man i uttryck som *bryta ett av-*

tal/kontrakt/löfte, bryta mot lagar och förordningar m.m. I det första fallet har verbet direkt objekt (*löfte* etc.), i det senare följer en preposition (*mot*). Men i båda fallen syftar verbets komplement på ett sakförhållande, aldrig på en person (e.d.). Man bryter alltså mot Guds bud, men knappast mot Gud. Om *bryta* här avses fungera som synonym till *synda* e.d., är denna kreativa användning i strid med normalt bruk.

Ett inflytande från besläktade konstruktioner förefaller troligt. »Det är mot dig jag har syndat» står det i Bön om förlåtelse 5 (s. 44), och i Bön om förlåtelse 8 står mot slutet:

Du förlåter dem
allt **vad de har brutit** och försummat
och tänker inte mer på deras synder.

Här är användningen av *bryta* regelrätt (direkt objekt i form av pronomenet *vad*).

S. 47, löftesord 3. En på flera sätt diskutabel användning av konsekutiv konstruktion.

Om vi bekänner våra synder,
är Gud trofast och rättfärdig,
så att Gud förlåter oss
och renar oss från all orättfärdighet.
I Jesu namn.

1. Den konsekutiva konstruktionen verkar omotiverad; jfr *Gud är trofast, så att han förlåter oss*.
2. Om nominalfras i den konsekutiva satsen refererar till nominalfras i den överordnade satsen bör man pronominalisera; andra förekomsten av *Gud* bör ersättas med *han* (jfr *Olle köpte tvål, så att han [men inte så att Olle] skulle kunna ta sig ett ordentligt bad*).
3. Hela den villkorande konstruktionen väcker för övrigt frågor med hänsyn även till innehållet; jfr på modern svenska *Gud är trofast och rättfärdig om vi bekänner våra synder [annars inte?]*.

Den mening som de fyra första raderna bildar hänger helt enkelt inte ihop.

S. 50. Ålderdomlig eller marginell konstruktion.

Vi **ser mot** din tillkommelses dag.

I betydelsen 'se fram emot' är användningen av *se mot* helt obsolet.

S. 54. Diskutabel ellips

Ty **du är allena** helig,
du allena Herre,
du allena den högste, Jesus Kristus,
med den heliga Anden,
i Guds Faderns härlighet.

Kombinationen av adjektiviskt (*helig*) respektive nominalt predikativ (*Herre, den högste*) fungerar inte under ellips (jfr **Olle är snygg och präst; *Vera är glad och lärare*), men den konstruktionen förekommer i praktiken här, eftersom det finita verbet är struket (*Du är helig*

och Herre). En lösning vore att sätta in ett verb så att den elliptiska konstruktionen försvinner: *Ty du är allena helig. Du allena är Herre*, osv.

S. 89. Diskutabel samordning

Välsignad vare du, som **kommer** hit just nu,
välsignande vår jord, **blir** till bröd på vårt bord.

De två markerade verben är samordnade. För att syntaxen skall bli komplett krävs ett *och* eller *som* före *blir*.

S. 221. Användning av ny och inte helt etablerad konstruktion.

I en bön under begravningsgudstjänst finner vi:

NN fattas oss/och vi sörjer henne/honom.

Denna användning av verbet *fattas* i betydelsen 'saknas för, sörjes av' är en nybildning skapad av Astrid Lindgren, när hon låter Ronja Rövardotters far Mattis sörja sin gamle vän Skalle-Per. Frågan är om den nybildningen, som närmast överanvänds i begravningsannonser, hör hemma i en gudstjänsttext. I bibeln finns den äldre användningen bl.a. i den mycket kända psaltarsalmen 23: »Herren är min herde, mig skall intet fattas».

Annat

S. 69, överst. Omotiverat komma.

Läk din värld, genom oss

S. 131. Korrekturfel i Nattvardsbönen

Du delar i Jesus Kristus
ensamheten, ångesten, smärtan (och döden) med oss.
Där hos oss med din Ande, vår hjälpare och tröstare.

Förmodligen är *Där* en felskrivning för *Du är*.

S. 63, 80 och andra ställen. Herrens bön

Den »inkluderande» hållningen kommer också till uttryck i valet av den nya bibelöversättningens version av Herrens bön (Matt 6:9–13). I samband med att den nya översättningen av Nya testamentet offentliggjordes, väckte inte minst Herrens bön i sin nya tappning debatt. Att försök till inkluderande formuleringar reser andra svårigheter är således sedan länge välkänt. Här skall bara två fall av »ock» i den gamla översättningen och dess motsvarighet i den nya uppmärksammas.

»Så som i himmelen, så ock på jorden», står det i den gamla översättningen. Den nya eliminerar originalets motsvarighet till »ock» (gr. καὶ) och vänder därtill på termerna: »på jorden så som i himlen». Omkastningen av ordningen är omotiverad och går på tvärs med det antagna förhållandet: segern är redan vunnen i himmelen, men ännu inte på jorden. Det till synes all dagliga, förenklade uttrycket tappar därmed en del av den gamla översättningens teologiska och retoriska resonans. Om *ock* anses oförsvarbart ålderdomligt, står även andra lösningar till översättarens förfogande (t.ex. *också*).

Översättningen »liksom vi har förlåtit dem som står i skuld till oss» eliminerar också ett *καὶ* som den gamla översättningen återgav med ett »ock». Den gamla översättningen återger även korrekt det grekiska presens perfektum som nu blir det tempusmässigt osvenska »har förlåtit» (i stället för *förlåter*).

*

Denna bilaga inleds och avslutas sålunda med en diskussion om inkluderande språk. Många av de brister i förslaget som här påpekats kan härledas till försök att följa det inkluderande språket som princip. Vi har kunnat konstatera att en strävan efter inkluderande formuleringar (i betydelsen 'formuleringar som bara innehåller språkods som är igenkännligt för de flesta') ofta leder till andra förluster, framför allt på innehållsplanet. Vid en omarbetning behöver detta begrepp antingen definieras eller överges.

Kanske måste man göra upp med den illusion som består i att gudstjänstens språk skulle kunna vara omedelbart tillgängligt för alla kyrkobesökare och i stället försvara en position som räknar med en långsamt växande förtrogenhet. Inget språk, det må vara religiöst eller litterärt, som utsatts för minsta stilisering kan vara omedelbart tillgängligt för alla. Detta leder till slutsatsen att Kyrkohandboken inte borde väja för »stöttestenar» i stil med adekvat arkaiserande formuleringar (under förutsättning att de är teologiskt-liturgiskt motiverade). Kanske måste man tillåta det religiösa språket att till en början vara lika förbryllande som det litterära. Den som första gången läser ett betydande diktverk är ofta till en början desorienterad, men detta är helt i sin ordning. Varför skulle kontakten med Nya testamentet inte lyda samma lag?

Med andra ord anbefaller Svenska Akademien en större tillit till församlingens språkliga kompetens och utvecklingsförmåga. En tilltro till äldre församlingsmedlemmars förmåga att »lära och förmana» de yngre. Mindre ängslan och mera oförvägenhet.